

Vandmejeriet

Der er naturligvis en forklaring på, hvorfor huset bliver benævnt Vandmejeriet. Huset ligger som det sidste hus på Ristrupvej mod Søften, umiddelbart syd for Lilleåen. Vandmejeriets adresse Ristrupvej 41 er samtidig det sidste hus i Aarhus kommune, før man passerer kommunegrænsen til Favrskov. (Huset benævnes også Aahuset) Huset blev opført 1892 af Godsejer Peter von Folsach Ristrup. Det er opført i røde sten, med det karakteristiske præg som vandmejerierne blev bygget efter, på de danske herregårde i slutningen af 1800tallet. Det var stort set de samme tegninger der blev brugt på alle gårdene hvor der blev bygget vandmejerier. Når vi ser tegninger og fotos fra det første vandmejeri, der blev bygget i 1868 på Gjeddesdal gods ved Greve, så ligner det til forveksling huset på Ristrupvej 41. Det var Schweiziske ingeniører der stod for opførelsen af de såkaldte Vandmejerier landet over, det var også Schweiziske ingeniører der stod for opførelsen af Ristrups Vandmejeri.

Vandmejeriet er nu i privat eje. Der blev i 1991 foretaget en gennemgribende indvendig reovering af huset. Med megen ros til de nuværende ejere, som med stor nænsomhed og hensyntagen til husets historie, bibeholdt vandmejeriet sit ydre præg. Selv de gamle skummekar inde i huset er bevaret, dog tilmuret under gulvet, men der er givet muligheder for at findes dem frem igen, hvis noget sådant skulle vise sig. Huset er ikke fredet, men vurderet som bevaringsværdig bygningskultur.

Udnyttelsen af mælk, til bearbejdning til smør og ost, har man haft kendskab til helt tilbage i middelalderen. Man er også bekendt med, at det altid har været kvinderne der har skullet tage sig af bearbejdningen af mælken. Den gamle benævnelse for disse kvinder var Mælkedejer. Der blev i slutningen af 1800tallet en øget interesse for mejeridrift, og herved en øget fremstilling af smør og ost. Det var især på de større gårde med de store malkekvægbesætninger at interessen voksede. Hollænderne var på området længere fremme med udnyttelse og bearbejdning af mælk, end man var her i Danmark. Man ansatte derfor hollandske kvinder til at lære de danske kvinder, hvordan man lavede smør og ost. Disse kvinder blev nu benævnt Mejersker, muligvis en lidt finere benævnelse end Mælkedejer.

Det første andelsmejeri i Danmark var "Hjedding Andelsmejeri" ved Ølgod. Det blev stiftet og indviet 1882 og står i dag som museum. Det første vandmejeri i Danmark blev bygget og sat i drift af godsejeren på Gjeddesdal Gods ved Greve på Sjælland, i nært samarbejde med den nærliggende Tune Landbrugsskole. Man havde længe vidst, at når man kølede mælken ned, steg fløden hurtigere til overfladen og herved lettede det skumningen, det var naturligvis håndskumning. Når vejrliget tillod det brugte man også at tilsætte kølevandet is, herved trak fløden hurtigere til overfladen af mælken.

Den helt store revolution inden for dansk mejeridrift fandt sted i 1878 da værkfører L.C. Nielsen på Maglekilde maskinfabrik ved Roskilde opfandt en maskine der mekanisk kunne skille fløden fra mælken, nemlig mælkecentrifugen, (Maglekilde mælkecentrifuge). Et revolutionerende fremskridt for dansk mejeribrug og dansk landbrug som helhed.

Det er ret sandsynligt, at det også har været Gjeddesdal metoden der har været brugt i Ristrups vandmejeri til fremstilling af smør og ost. Det er også ret sikkert, at det har været de før nævnte hollandske mejersker, der har stået for fremstillingen af smør og ost her i Ristrups vandmejeri. Det var denne vandmejeri metode, der blev brugt de steder hvor mulighederne var til det. Og mulighederne for at udnytte vandet, har jo netop været til stede her i Ristrups vandmejeri, tæt ved Lilleåen. Den daværende godsejer Folsach på Ristrup, ansatte to mejeristfamilier fra Schweiz, som havde erfaring i brug af vandkraften i mejeribruget. Det var disse Schweiziske mejerister der skulle starte mejeriet op. Vandet i Lilleåen blev både brugt til afkøling og som kraftkilde til drift af maskinerne. Der skulle naturligvis også bruges rent vand til rengøring af maskinerne. Dertil havde man gravet en dyb brønd på stedet, hvor man hentede det rene vand.

For at få en så stor kraftkilde som muligt, har man gravet en dam, og herved har man brugt at stemme vandet op i Lilleåen. Tydelige spor har vist, at vest for huset har der været en dam, som har været medvirkende til at holde driften i gang i mejeriet. Der har sandsynligvis været etableret et såkaldt overfaldshjul.

Hullet hvor dammen har været, er for længst fyldt op med affaldsjord - og andet. De ældre Sabro borgere, som tidligere har haft kontakt til Ristrup, benævner fortsat hullet som Mettes hul. Forklaringen er den, at en af pigerne på gården tog sit eget liv ved at drukne sig i dammen, hun hed Mette. Årsagen til den tragiske hændelse var, at hun var blevet gravid med

en af karlene på gården. Beretningen om Mette er overleveringer og overleveringer kan være forbundet med en vis usikkerhed.